

242. Ази

Дозвольте завершити цю книгу, мій заповіт, попередженням: поліпшити свою долю ми зможемо лише в освітньому середовищі, утвореному зі свіжого повітря мільйонів та мільярдів вільно здійснених виборів. Немає достатньо мудрої команди експертів, яка б запропонувала успішне вирішення проблеми, притаманної філософії централізованого соціального управління. Тривкими і слушними можуть бути рішення, прийняті лише на місцевому, лише на особистому рівні. Проблемаю сучасної системи шкільного навчання є загальні рекомендації. На основі наукових досліджень, що ганяються за блукаючим вогником — середньостатистичними дітьми та середньостатистичними етапами розвитку, формується руйнівна соціальна політика. Усе це стає гальмом для поступу та створює проблеми, на усунення яких школа вимагає коштів. Але застерігаю: якщо ми колись погодимось поважати унікальність дітей, яку заперечує система примусового шкільного навчання, якщо ми колись погодимось звільнити розум дітей, ми повинні розуміти, що вони створять світ, який творитиметься та відтворюватиметься у геометричній прогресії, світ такої складності, що ним не зможе керувати жодна група управлінців. Такі вільні істоти мають керувати власним життям. Відтоді майбутнє буде не так легко прогнозувати.

Далі описано перший крок до великого прориву для людства. Пам'ятайте: не вичерпна формула, а лише перший крок:

Якби ми закрили всі державні школи, повсюдно відкрили безкоштовні бібліотеки, всюди заохочували до активності громадські дискусійні групи, фінансово підтримували програми професійного учнівства для кожної охочої до цього молодої людини, дозволяли відкривати школу — *без державного нагляду* — кожній людині чи групі, що звертається за таким дозволом, платили батькам (якщо взагалі комусь доведеться платити) за навчання дітей у домашніх умовах із коштів, які сьогодні витрачаються на їхнє ув'язнення у шкільних фабриках, і започаткували загальнодержавну прискорену програму з відродження сім'ї та ведення економіки у місцевій громаді за прикладом амішів і Мондрагонської корпорації, ми б позбулися жажіття у сфері американської школи.

Та знаю, що цього не станеться.

Тому наступне, що ми можемо зробити, — докладно проаналізувати систему примусового шкільного навчання, послабити її шкільний аспект та індоктринацію, а також підвищити її здатність навчати шляхом використання певних інструментів, моделей і наставників. Щоб піти цим шляхом, потрібна мужність піддати сумніву глибоко вкорінені припущення. Нам треба знищити нами ж вирощену отруйну рослину. Шкільної реформи недостатньо. Треба поставити під сумнів саме поняття шкільного навчання. Якщо ваше коло спілкування цього не підтримує, зробіть це самотужки.

Далі наведено попередній список стратегій, за допомогою яких можна змінити нинішні школи. Тему змін я планую докладніше розглянути у майбутній книзі *«Партизанська програма: як здобути освіту всупереч школі»*, але мені бракує часу та сил, тому далі стисло наводжу програму дій, якої має вистачити на цю мить. Поки ви ознайомлюєтеся з моїми думками, чітко запам'ятайте такий неминучий парадокс: щоб нав'язати їх у межах протилежної системи, потрібне центральне управління такого самого диктаторського складу, яке склалося у нинішній гнітючій реальності. Тож фокус у тому, щоб їх не нав'язувати. Завдяки великому досвіду у мене сформувалося переконання, що за наявності певного вибору людина без примусу дійде десь до такої організації роботи, ба навіть удосконалисть її ідеями, які мені навіть на думку не спадають. У цьому й полягає сутність свободи.

Відмовтеся від армії фахівців з читання й арифметики, а також комерційної імперії, яку вони представляють. Нехай усі договори з коледжами, видавцями, консультантами та постачальниками навчальних матеріалів у цих сферах утратять чинність. Читання й арифметику

легко опанувати, але їх майже неможливо «навчити». За допомогою здорового глузду та перевірених недорогих методів ми можемо вирішити штучно викликану та цілком надуману проблему. Усуньте можливості для заробітку на цих речах, і хвороба вилікується сама собою.

Кількість учнів у школі не повинна перевищувати кількох сотень. Навіть цього забагато. І хай школи будуть місцевими. Негайно припиніть усі ці зайві перевезення учнів — так британці колись перевозили злісних злочинців. Нам це не потрібно, нам потрібні школи, що розташовані близько до кожного учня. Час закрити шкільні фабрики, що дають прибутки таким галузям, як будівництво і технічне обслуговування, а також автобусним перевізникам, а дітям несуть нещастя. Житловим кварталам *потрібні* власні діти і навпаки; це добро є взаємним і дивовижно корисним для обох сторін. Фабрична школа ніде не є ефективною — ані в Гарлемі, ані на Голлівудських пагорбах. Освіта завжди має індивідуальний характер, а індивідуалізація вимагає повної довіри та миттєвої гнучкості. Крім того, це заощадить чимало коштів платників податку.

Нехай навчає кожен. Не допускайте, щоб хтось навчав дітей, фактично не проводячи з ними час. В основі індустріальної моделі з ієрархічною системою управління та численними можливостями для зайвого горизонтального роздування штатів лежить незнання того, як усе відбувається, або байдужість щодо результатів. Треба покласти край адміністративній афері, що у 1991 році дала Нью-Йорку більше адміністраторів, ніж у всіх європейських країнах разом. Вона марнує мільярдні кошти, деморалізує вчителів, батьків і учнів, підриває підприємництво серед простих людей.

До оцінювання продуктивності діяльності необхідно підходити індивідуально. Стандартизовані тести, як і самі школи, втратили моральну легітимність. Вони не відповідають жодним людським цінностям, а сам факт їх існування перетворює навчальну програму на процес підготовки до цих безглузких ритуалів. Усі тести, де завдання виконуються олівцем на папері, насправді є марнуванням часу, бо вони не прогнозують нічого важливого, якщо конкурс не підтасований. Можливо, вони нешкідливі просто як якийсь вказівник, але як засіб сортування вони перекручують інформацію та вводять в оману. Перевіркою вміння вести автомобіль є процес його водіння. Під час практичних випробувань завжди відбувається справжнє оцінювання. На землі не знайдеться нормальних батьків, які б не судили про досягнення своєї дитини за її ефективністю.

Закрийте окружні шкільні ради. Саме сім'ї повинні контролювати професіоналів, які впливають на їхнє життя. *Проведіть децентралізацію у сфері шкільного навчання до рівня місцевої школи,* де кожна школа має власне правління, до якого входять громадяни. Шкільна корупція, яка, наприклад, у 1990-х роках стала причиною скандалу навколо завищення цін на молоко для національних шкіл, припиниться, коли настане кінець спокусам гуртових закупівель, необтяжливої роботи і віддаленого прийняття рішень.

Виділіть для батьків постійні належно облаштовані приміщення у кожній школі, де батьки зможуть взаємодіяти з власними дітьми й іншими людьми. Часто забирайте дітей зі школи, щоб ті працювали з власними батьками. Треба цілеспрямовано формувати шкільну політику на зміцнення сімей.

Відновіть базовий первісний досвід, якого ми позбавили дітей, по-рабськи дотримуючись утопічної шкільної рекомендації щодо постійного абстрагування чи так само по-рабськи дотримуючись думки, що виключним обов'язком дитини є гра. Покладіть в основу ранньої освіти первісний досвід, достатньо важливим доповненням до якого є обробка похідних даних. Але впевніться в тому, що значну роль у цьому процесі відіграють такі поняття, як праця, обов'язок, зобов'язання, вірність та служіння. Тісно поєднуйте їх із веселими видами діяльності. Хай діти займаються виконанням реальних завдань, як діти амішів, а не штучними іграми й імітаціями, які готують їх до комерційних різновидів подібних речей протягом решти їхнього життя.

Збагніть, що тотальне шкільне навчання є з психологічного та процесуального погляду хибним. Марнотратним і жахливо дорогим. Дайте дітям особистий час і простір, певний вибір предметів, методів і можливостей для дружби, а також усуньте постійний нагляд. Для освіти важлива наявність сильної волі, права вибору, відсутність примусу. Це *не* означає вседозволеність. У будь-якому разі, яку б «навчальну програму» не обрали, старе покоління може дати молоді надзвичайно важливий урок: вимагати від себе, що миритися з другим чи третім місцем у власному заліку неприйнятно. Ви можете зробити своїм дітям велику послугу, якщо на власному прикладі покажете, що важка, сумлінна праця є тією платою, яку незалежний дух бере з себе за самоповагу. Наші коледжі працюють дещо краще за школи, бо вони це краще розуміють.

Визнайте, що немає єдиного правильного способу дорослішання. Єдина система шкільного навчання мала півтора сторіччя, аби зарекомендувати себе. Вона виявилася жахливо бездарною. Дітям потрібен якнайширший вибір можливих шляхів, аби обрати той, що відповідатиме їхнім потребам. Припущення, що лежить в основі системи масового обов'язкового шкільного навчання, виявилось цілковито хибним. Вона намагається втиснути кожний стиль, культуру й особистість в один огидний чобіт, який нікому не пасує. Як заохочення до поєднання різних шкільних підходів до дорослішання потрібні податкові кредити, фінансова допомога на навчання та інші складніші засоби. В усуненні нинішнього безладу допоможе лише гостра конкуренція — це й має стати першочерговою метою державної політики. Для забезпечення ефективності програми фінансової підтримки/податкового кредиту не потрібен нагляд з боку ані федерального уряду, ані уряду штату. Краплина контролю з боку місцевої громади, жорсткий закон про розкриття інформації та положення про рівень задоволення клієнта тощо — це все, що потрібно для захисту громадян. Це працює як щодо супермаркетів, так і щодо лікарів. Це працюватиме і щодо шкіл без загальнодержавного тестування.

Навчіть дітей мислити діалектично, щоб вони вміли оспорювати приховані припущення цього світу про них, у тому числі припущення школи, і зрештою змогли самостійно скласти собі навчальну програму та виступати собі наглядачем. Але навчіть їх і того, що діалектичне мислення не підходить у багатьох важливих питаннях, наприклад коханні та сім'ї. Поза сферою свого застосування діалектичний аналіз є надзвичайно недоречним.

Побудуйте якнайбільше навчальних процесів навколо складних тем, а не предметів. «Предмети» також мають реальну цінність, але виключне вивчення предметів стало таємним пруським знаряддям поділу суспільства на верстви. Щоб виправити це становище, потрібні значні міждисциплінарні заходи.

Нав'яжіть шкільній структурі гнучкість щодо графіка, місця, послідовності виконання дій та змісту, щоб будь-яке навчання було персоналізованим з урахуванням усього різноманіття індивідуальних стилів та можливостей.

Зруйнують монополію щодо педагогічної сертифікації, аби будь-яка людина, що може навчити чогось цінного, могла це робити. Немає нічого важливішого за це.

Американська форма шкільного навчання перетворила нас на несамостійних, залежних від емоційної підтримки, надзвичайно інфантильних людей, які чекають, поки вчитель скаже їм, що робити. Наша загальнодержавна дилема полягає в тому, що надто багато хто з нас позбавлений власних домівок та розуму в найглибшому значенні — адже ми покладаємося на милість незнайомців.

Відповіді почнуть з'являтися лише тоді, коли народ змусить уряд повернути кожній людині право вибору в царині освіти. Але вибір утрачає сенс без абсолютного права на контроль за прогресом на місцевому рівні, а не з боку якогось органу центрального уряду. Солженіцин мав рацію. В установчих документах США не згадувалося про школу, бо їхні автори передбачали, яким шляхом школа неминуче нас поведе, і відкинули його.

Щоб *невідкладно* надати хоч якесь право вибору, треба кожному громадську школу забезпечити такою самою незалежністю, як у приватних шкіл. Вивільнити їх з оков системи, надати кожній приватній, парафіяльній та домашній школі рівний доступ до державних коштів у вигляді фінансової підтримки, яка надається у межах програм кредитування, разом із податковими кредитами. З часом потреба у цьому зменшиться, але я, проте, попереджаю: якщо ці інструменти вільного вибору опиняться під усебічним державним наглядом, на необхідності чого наголошують деякі люди, це лише прискорить кінець американського лібертаріанського експерименту. Фінансова підтримка є лише етапом переходу до того, що нам насправді потрібно: економіка незалежних підприємців, відновлення примату принципів над прагматизмом і особистого, добровільно взятого на себе зобов'язання виплачувати людям, які на тебе працюють, заробітну плату, достатню для прожиття.

Школа ніколи не займатиметься справді важливими питаннями. Лише освіта може навчити, що пошук не завжди дає бажаний результат, що навіть достойні люди часто закінчують життя трагічно, що гроші цьому не зарадять; що невдача є постійним супутником людського життя; що ти ніколи не досягнеш, що таке зло; що серйозні покликання — це майже завжди самотній шлях; що любов є безумовною; що на гроші купиш мало важливих речей; що щастя є безкоштовним.

Удвадцять п'ять років людина, відрахована зі школи, пішки обійшла земну кулю без сторонньої допомоги. У сімнадцять років людина, відрахована зі школи, самотійно пропливла навколо Землі у восьмиметровому човні. Що ще потрібно, аби усвідомити, які жахливі обмеження ми нав'язали своїм дітям? Школа — це світ брехунів. Покінчімо з ним.